

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

צוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

ואתחנן

(חלק לד שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת ואתחנן, הייא מנחם-אב, ה'תשפ"ו (ב)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2026
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

Kehot Publication Society® and the Kehot logo are registered trademarks
of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

ואתחנן

דלכאורה, איך הותר לו לשכוח גמרא בבלאה, והרי „כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו“? ובמכשׁכׁ וכו' וכו' כל „גמרא בבלאה“!

בגמ' מפורש טעמי דר״ז „כי היכא דלא נטרדי“, שכל כוונתו היתה כדי שיוכל ללמוד כדבעי תלמוד ירושלמי, אבל לכאורה אין מקום לעבור על איסור מפורש (שכחת התורה) בשביל שלאחרי זה ילמוד תורה ואולי יצליח, ולהעיר מענין שלילת מצוה הבאה בעבירה ואף שהיא ודאית (ובשעת מעשה).

ואף שבמשנה שם ממשיך ד„אינו מת״ חייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו״ (ועד״ז בגמ' שם לענין הלא „יכול אפילו מחמת אונסו ת״ל ופן יסורו מלבבך במ״ סירם מלבו הכתוב מדבר״) — הרי ר״ז התפלל והתענה כ״י שיסירם מלבו.

ועוד: בפשטות, כל מאה ימים אלה שיתבי בתעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיני, לא למד „גמרא בבלאה“, שה״ז דבר והיפוכו — וא״כ ה״ה „יושב ומסירם מלבו״⁸.

ב. והנה בדברי הראשונים מצינו כמה שיטות בגדרי איסור זה:

בכ״י ש״ס — ראה דק״ס. ושם: ומלת תלמודא הוא גם ככל הספרים ודפוסים הישנים ונשתנה בד' בסיליאה מן הצענזור.

(8) ובהל' ת״ת לאדה״ז (פ״ב ס״ז) מפורש דגם אם אינו מסיר ד״ת מלבו רק שאינו חוזר כדאוי לו — „עובר ומתחייב בנפשו . . שהרי (ראה תויו״ט אבות שם) לא נאמר ופן תסיר מלבבך אלא ופן יסורו מאליהם״ (ע״ש) — ולכאף כש״כ הוא בנדוד״.

א. שנינו במס' אבות¹: „כל השוכח דבר אחד ממשתנו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר² רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך“. ובגמרא³ למ״ דו מכתוב זה שׁ, כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו״.

ולכאורה יש לעיין על פי זה בסיפור הגמ'⁴ ד„ר' זירא כי סליק לארעא דישׁ ראל יתיב מאה⁵ תעניתא דלשתכח גמ״ רא' בבלאה מיני״ כי היכא דלא נטרדי״,

(1) פ״ג מ״ח.

(2) פרשתנו ד, ט.

(3) מנחות צט, ריש ע״ב.

(4) ראה יד מלאכי כללי הה״א אות קצח (קרוב לסופו מהרא״כ), שמתניתין דקאמר השוכח דבר אחד ממשנתו — היינו משניות ובוה קאמר כאילו מתחייב בנפשו; ובגמ' בא ר״ל להוסיף דאם שכח תלמודו — פירוש המשניות, אבל עדיין יש בידו (בענין זה עצמו ה)משנה, לפיכך אינו מתחייב בנפ״ שו רק עובר בלאו. ע״ש. וראה גם חדא״ג מהרשׁא יומא לת, ב ד״ה כל השוכח. ומשו״ע אדה״ז (הובא לקמן ס״ב) לא משמע כ״י. ואכ״מ.

(5) ב״מ פה, סע״א.

(6) כ״ה בגמ' לפנינו. וג״י הרשׁל (נעתק עה״ג שם) מ' תעניות. וכ״ה ברשׁי חולין קכב, סע״א ד״ה ר״ל. ארחות צדיקים שער התורה בסופו. וראה בעיני יעקב לע״י ב״מ שם, לפי הגירסא שלפנינו יתיב ג״פ מ' יום נגד שלשה פעמים ארבעים יום שעלה משה בהר״. וראה הנסמן לקמן הערה 25 בשוה״ג (הב', והערה 58). ואכ״מ.

(7) כ״ה בגמ' לפנינו. אבל בע״י „תלמודא“. וכ״ה

(*) ולהעיר גם ממדרש שמואל אבות שם בסופו דמ״ש, משנתו רנח, אפ״י שכח מהדברים אשר יקראו משנתו שהם הדברים אשר עיין בשכלו הוא מתחייב בנפשו כו״.

ולפ"ז י"ל (לכאורה) שר"ז לא עבר על שום איסור, דפשיטא שגם כאשר יתיב מאה תעניתא דלשכתה גמרא בבלאה מיני, לא הי' פורש ח"ו מדברי תורה ומפנה לבו לבטלה, אלא למד תושב"כ, משנה וכו', ולא הפסיק ללמוד אלא „גמ"רא בבלאה".

אמנם מצינו עוד שיטה בגדר איסור זה, כמובא בהלכות ת"ת לרבינו הזקן¹⁷ ש„כל השוכח דבר אחד ממשנתו מחמת שלא חזר על לימודו כראוי מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו וגם עובר בלאו של תורה שנאמר רק השמר לך"¹⁸ (ומקורו בפירוש רבינו יונה והרע"ב על המשנה אבות שם¹⁹) – דהיינו שישנו איסור ולא מפורש מה"ת²⁰ על שכחת דבר מדברי תורה מצ"ע, לא משום

(א) הרמב"ם (ועוד ראשונים) לא מנו הלאו ד„לא תשכח גו" במנין המצות.

(ב) הרמב"ן שמנאו במנין המצות, ס"ל דלאו זה לא קאי על שכחת דברי תורה, אלא על שכחת מעמד הר סיני (וכמ"ש גם בפירושו על התורה עה"פ).

ולכאורה ס"ל¹⁰ שהילפותא הנ"ל שבמשנה וגמרא הוי אסמכתא בעלמא, ואינו אלא מילי¹¹ דחסידותא¹².

(ג) גם לדעת כמה ממוני המצות והפוסקים¹³ שמנו הלאו ד„פן תשכח" במנין המצות וס"ל דקאי בשכחת דברי תורה, האיסור הוא ש„פורש מן התורה" (כלשון הסמ"ג¹⁴), או ש„אינו חייב עד שישב ויסירם מלבו פי' שמפנה¹⁵ לבו לבטלה" (כלשון היראים¹⁶).

(17) פ"ב ס"ד (ואילך).

(18) בשו"ע אדה"ז שם מעתיק כל המשך ל' הכתוב „ושמור נפשך .. ופן יסורו .. והודעתם לבניך וגו'" – אף* שבמשנה וגמ' לא הובא „בהאי" (סור) „ופן יסורו גו" (ואדרבה למדו מל' זה הקולא ד„אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו" (ראה מד"ש אבות שם); „במסירם מלבו הכתוב מדבר". והובא בהל' ת"ת לאדה"ז לקמן שם ס"ז). אבל – הובא בסמ"ג וסמ"ק שם. וכן הובא ברמב"ם הל' ת"ת (הובא לקמן בפנים). ואכ"מ.

(19) וראה גם מחזור ויטרי שם (ד"ה ת"ח) „שה" סיח דעתו ממנה מלחזור עלי' עד ששכחה". אבל אח"כ (ד"ה ת"ל) כ' „ומפנה לבו לבטלות ואינו מחזיר עליה". וצע"ק.

(20) כדעת הסמ"ק ס"ס קה „שמנאו ללאו בפ"ע .. מי שאינו חוזר לימודו ה"ז כמסיר מלבו מדאור"י (קו"א להל' ת"ת לאדה"ז שם רפ"ג יח, א [תתמב, א]).

(*) אבל זה שהעתיק מהכתוב „והודעתם לבניך גו" מובן, כי מל' זה מוכיח בהמשך הסעיף „שאינ הכתוב מדבר בעשה"ד לבזן אלא ה"ה לכל התורה כולה".

(9) בהשטטות לסהמ"צ מל"ת ב.

(10) להרמב"ן ועוד. ולהרמב"ם ראה בהנסמן לקמן הערה 23.

(11) ראה ב"ק ל, א.

(12) שלכן הותר לר"ז לוותר ע"ז ועד – שהשתדל בזה וביותר בשביל השגת תלמוד ירושל' מ"י.

(13) סמ"ג (לאוין י"ג*), סמ"ק (סט"ו), יראים (סכ"ח) וביראים השלם – ששנ"ט). וראה גם רשב"ץ בזהר הרקיע (לאוין קיח). ועוד.

(14) שם. ועד"ז בסמ"ק שם.

(15) ל' המשנה – אבות שם מ"ד.

(16) שם. וכן משמע במחזור ויטרי למשנה אבות שם (ד"ה ת"ל. אבל ראה לקמן הערה 19). וראה תויו"ט אבות שם.

(*) ולהעיר שמנה ג"כ הלאו ד„השמר לך" פ' תשכח את ה"א" (לאוין סד). וראה סוף הקדמתו לחזק מל"ת) – ראה שיחות ט"ו באב תשמ"ז, דשתייהם (שכחת ה"א ושכחת ד"ת שהם דברי ה"א) שייכות זל"ז, והתורה היא „חזינו", ולכן הו"ע תמיד עוד יותר משש המצות התמידיות (שבסוף אגרת המחבר בריש ס' החינוך). ע"ש. וראה לקמן בסוף השיחה.

ובזה אין איסור, ע"ד המבואר בהל' ת"ת לאדה"ז²⁶ בנוגע ל"פלפול" בטעמי ההלכות וכו' – "שלא היו חוזרין עליו כ"כ .. ומשה"נ נשכח כל פלפול התנאים

לתכליתו המבוקש" [משא"כ הפלפול דתלמוד ירושלמי – אע"פ ד"ודאי דגם בני א"י הוו מקשין ומפרקין" (תדא"ג שם. ומביא רא"י מר' יוחנן (שלימד בא"י ואילו עלה ר"ז ללמוד) דאמר** .. מקשי לי .. ומפרקין כו']].

אבל צע"ג לומר שר"ז ואמוראים דבבבלי היו עוסקים „בפלפול של הבל .. פלפול כזה (שמטריד את האדם מן האמת). ובפרט ע"פ פרש"י (ב"מ שם ד"ה גמרא) ד,גמרא בבליה" היינו „גמרא שלנו" (שפשיטא שאין בה „פלפול של הבל").

לכאורה י"ל שכונת המהרש"א היא, שהקושיות ופירוקים שבתלמוד בבלי נקראים „פלפול של הבל" בערך הפלפול של בני א"י (שהוא פלפול שכל ענינו לתקן, כל דבר על בוריו והשמועה יוצאה לאור על ידי פלפולם – מהרש"א שם) – דהרי ישנם בתלמוד בבלי כו"כ פלפולים (כהפלפול דתלמוד ירושלמי) שעל ידם „רווחא שמעתתא"; אבל קשה דמפשטות לשון הגמ' „דלשתכח גמרא בבליה מיני" משמע דלישתכח כל „גמרא בבליה" (ולא רק חלק זה שהוא בגדר „פלפול של הבל").

וע"פ זה מובן ג"כ שדוחק לומר שרצה לשכוח רק את „דרך הלימוד" של תלמוד בבלי (אבל לא שכח השקוט שכבר למד) – שה"ז היפך פשטות לשון הגמ' „גמרא בבליה", ובמש"ל רש"י „גמרא שלנו"***.

(26) בקו"א שם.

(** ב"מ 79, טע"א. ולהעיר מושב (לג, ב) – לפול דתנאים (וראה קו"א להל' ת"ת שם יח, ב [תתנב, ב]).

וראה (בהחילוק בין תלמוד ירושלמי ותלמוד בבלי) מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"א ע' נ. שערי אורה ד"ה בכ"ה בבסלו פנ"ד ואילך. טה"מ תשנ"ח ס"ע 121 ואילך.

(*** ובפרט שנשכח „דרך הלימוד" שייכת בעיקר לכללי שכלו ואופן השגתו, והו"ל להתפלל שכח שכלו ישתנה שיהי' ראוי להשיג התורה בהאופן של בני א"י (ראה ש"א טה"מ תשנ"ח שם) – ולא שישכח ה„גמרא" שלמד.

פרישה מדברי תורה או בטלה, שלכן צריכים לחזור על לימודו כראוי שלא לשכוח.

וי"ל דמפורש כן בהלכות ת"ת להרמב"ם, שכתב²¹ „עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח", כשיגדיל²² בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה" [והטעם שלא מנאו הרמב"ם ללא בפ"ע במנין המצות הוא מפני שלדעתו הוא חלק ממ"ע הכללית ד,ת"ת כהלכת", כמבואר בקו"א²³ לאדה"ז].

ולפי זה – הדרא קושיא לדוכתא.

ג. לכאורה י"ל, ש„לשתכח גמרא בבלי לאה" אין זה שכחת „דבר מדברי דיני תורה", אלא רק (בלשון רש"י²⁴) „הקושיות ופירוקים" שבתלמוד בבלי²⁵.

(21) פ"א ה"י (הובא בקו"א שבהערה 23).

(22) שם ה"ב.

(23) להל' ת"ת רפ"ג (יז, ב [תתמא, ב]). וראה מגלת אסתר לסהמ"צ שם. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ הרי"ט מ"ע יד"טו (קכו, א).

(24) ב"מ שם (פה, א) ד"ה דלא נטרדי.

(25) בתדא"ג מהרש"א ב"מ שם, ד,אפשר שהיו (בני בבלי) מפלפלים דוגמת חילוקים שבדור הזה .. בפלפול של הבל" .. כדקרי להו (סנהדרין כד, א) מחבלים שאין נוחין זה לזה בהלכה .. במחשכים הושיבני (איכה ג, ו) והוא שאמר דלא נטרדי כי פלפול כזה מטריד את האדם מן האמת ואין מגיעו

(*) ראה של"ה במס' שבועות שלו (קפא, ב), מהר"ל בס' ד"ח על אבות (פ"ו, ו קרוב לסוף) – הובאו בקונטרס ע"י החיים (לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ט) ל"א.

תלמוד בבלי [והקושיות ופירוקים שבת-למוד בבלי אינם בגדר "פלפול" בעלמא (שמותר לשכוח), כי הם מוכרחים לידיעת טעמי ההלכות בקצרה]³⁴ – הרי עוד זאת, מפשטות לשון הגמ', "דלשתכח גמ' רא בבלאה מיני" משמע ששכח כל "גמ' רא בבלאה" (שבימיו)³⁵, ולא רק חלק הקושיות והפירוקים שבה.³⁶

ד. ויש להוסיף:

לפום ריהטא קושיא זו על ר"ז אין לה מקום לפי שיטת הרמב"ם שאין חיוב בידיעת טעמי ההלכות (אפילו לא בדרך קצרה) בשביל ידיעת ההלכות עצמן³⁷, ולשיטתו, חיוב ידיעת תורה שבע"פ כולה (והאיסור לשכוח "דבר מדברי דיני תורה") כולל רק "משנה", דהיינו הלכות פסוקות, ולא "תלמוד" ("גמרא")³⁸

(34) אבל ע"פ מש"כ אדה"צ בקו"א לרפ"ג שם, ד"האידינא (ש)הטעמים כתובים וחתומים בתלמוד וא"א לעמוד עליהם אלא ע"י פלפול ההלכה אבל... בימיהם שהיתה התורה בע"פ היו סדורים להם טעמים בדרך קצרה ג"כ, נמצא לכאור, דהאיסור לשכוח שום דבר מכל התלמוד כולו (גם מהשקו"ט והפלפול) הוי רק "האידינא", משא"כ (בזמן המשנה ועד"ז) בימי ר"ז האיסור הוא רק בנוגע לטעמים הקצרים, אבל הותר אז לשכוח השקו"ט והפלפול. וראה הערה 32. ועצ"ע.

(35) אבל מובן שי"ל שב"גמרא" לא נכללו גם ההלכות פסוקות דמימרות אמוזאים – כי גדר "גמ' רא" (תלמוד") הוא ידיעת טעמים או פלפול, והלכות פסוקות שבגמרא הם בגדר "משנה" (הל' ת"ת לאדה"צ שם ס"א), וא"כ מובן דמ"ש דר"ז שכתב "גמרא בבלאה" אין הכוונה להלכות פסוקות אלא רק לטעמים או פלפול.

(36) אבל י"ל דגמרא בבלאה" הוא רק הפלפול שבבבלי, כי בלי פלפול הרי זה "תלמוד" (סתם) שהי' גם בימי התנאים ואצל התנאים.

(37) ראה בארוכה קו"א לרפ"ב שם.

(38) עיין רמב"ם הל' ת"ת פ"א הי"ב.

והאמוראים הראשונים ולא הובא ממנו בתלמוד כ"א מעט מזער... והשאר נש' כחו משום שאין חיוב לחזור עליהן מאחר שלא ניתן הפלפול²⁷ רק למשה".

הרי שאין איסור לשכוח פלפולה של תורה (ומספיק לזכור רק "ההלכות בטעמיהן")²⁸. ולפי זה מותר לכתחילה לשכוח הפלפול והקושיות והפירוקים.

כלומר: אף שמפורש בהל' ת"ת שם²⁹, שבחיוב לידע ולזכור כל תורה שבע"פ כולה נכלל גם "תלמוד המבאר טעמי ההלכות שבמשניות" (כי "אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריי") – הרי מבואר בהל' ת"ת שם³⁰, דלפרש"י, "נחלק התלמוד לב' חלקים": טעמי ההלכות בלי פלפול (שק' בלו איש מפי איש³¹), ופלפול התורה "להבין דבר מתוך דבר" וכו', שלפ"ז י"ל, שגם בתלמוד בבלי שני חלקים אלה (א) החלק של טעמי ההלכות בקצרה, (ב) הקושיות ופירוקים שהם בגדר "פלפול" – ור"ז רצה לשכוח רק חלק הפלפול שבגמרא בבלאה (שמותר לשכוח), ולא³² הטעמים.

אבל צ"ע אם אפשר לתרץ כן, כי נוסף לזה שבהלכות ת"ת שם³³ משמע שהא"י סור לשכוח דבר מדברי תורה חל על כל

(27) נדרים לה, א.

(28) קו"א שם. וראה שם פ"ב ס"א (וקו"א שם).

שם ס"ג. רפ"ג.

(29) פ"ב ס"א (וראה קו"א שם).

(30) קו"א לרפ"ב שם.

(31) קו"א לרפ"ג שם יח [תתמב]. סע"א ואילך.

(32) ראה לשון רש"י ב"מ שם (סד"ה דלא נטר-די), ו"מיישבין את הטעמים בלא קושיות ופירוקין".

ומשמע לכאור, שרצה לשכוח רק הקושיות ופירוקים ולא הטעמים.

(33) פ"ב ס"י (הובא לקמן סעיף ה).

— וא"כ לא עבר ר"ז על שום איסור בשכחת כל „גמרא בבלאה“.

אבל הרי לכ"ע יש חיוב ברור „לשלש את זמן למידתו“³⁹, ושלש הזמן חייבים ללמוד „גמרא“³⁹.

ואף שהחיוב לשלש זמן למידתו הוא רק „בתחלת תלמודו של אדם“ ולא „כשיגדיל בחכמה“⁴⁰ — הרי אדרבה: „כשיגדיל בחכמה“ (שאין „צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה“) צריך לפנות „כל ימיו לגמרא בלבד“⁴⁰ (חוץ מעתים מזומנים שצריך לקרות תורה שבכתב ודברי הש"ס מועה „כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה“⁴⁰);

וא"כ קשה: במשך הימים שצם ר"ז דלשתכח מיני גמרא בבלאה, בודאי לא עסק בלימוד גמרא בבלי (וללימוד גמרא א"י עדיין לא הגיע) — וכיצד יצא ידי חובתו בימים אלה בלימוד „גמרא“?

ה. ויובן זה בהקדם שבגמ"ס יש לימוד מיוחד לדין זה שהשוכח דברי תורה מחמת אונסו אינו עובר בלאו (וכמובא בהל' ת"ת⁴¹, „רק“⁴², למעט מחמת אונסו). ואינו מובן: כלל גדול הוא בכל התורה דאונס רחמנא פטרי⁴³, ומדוע צריכים לימוד ומיעוט מיוחד שהשוכח תורתו לאונסו אינו עובר בלאו?

(39) שם הי"א.

(40) שם הי"ב.

(41) פ"ב ס"ו.

(42) לכאורה צ"ע, שבגמרא למדו זה מ"פן יסורו מלבבך (ומתיבת „רק“ למדו בנוגע לתקפה עליו משנתו). ואולי שינה אדה"ז הסדר כדי שלא יסתור המשנה באבות שלמדו שם „אפילו תקפה עליו משנתו“ מ"פן יסורו מלבבך (הובא בהל' ת"ת שם ס"ז). ואכ"מ.

(43) ב"ק כח, סע"ב. וש"נ. וראה בפרטיות אנציקלופדיא תלמודית ערך אונס (א). וש"נ.

ויש לומר הביאור בזה:

בטעם החיוב לחזור על למודו כראוי כדי שלא לשכוח דברי תורה כתב הרע"ב (ועד"ז ברבינו יונה)⁴⁴ „שמתוך שכחתו הוא בא להתיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו ושגגתו עולה וזון“, אבל אדה"ז בשולחנו לא העתיק טעם זה [אף שפסק אדה"ז בגדר איסור שכחת התורה — מקורו בדברי הרע"ב ורבינו יונה (כנ"ל ס"ב)].

ומשמע מזה שלדעת אדה"ז אין אי-סור שכחת דברי תורה (רק) מחמת התקלה שיכולה לבוא כתוצאה מזה, אלא בעצם השכחה⁴⁴. וכדמוכח עוד יותר מ"ש אדה"ז⁴⁵ דגם „עכשיו שנכתבה תורה שבע"פ ויוכל לעיין בספרים מה ששכח אין זה מועיל כלום כי מיד ששכח עובר בלאו קודם שיעיין“, הרי שעצם שכחת התורה (מיה, וגם כשלא תבוא תקלה אח"כ כי „יוכל לעיין בספרים“) הוא לאו.

ויסודו של אדה"ז י"ל שהוא מעצם אזהרת התורה „השמר לך גו' פן תשכח את הדברים“ — דלכאורה: שכחה אינה פעולה אלא מצב הבא מאליה וממילא⁴⁶, והאדם יכול לשמור עצמו מן השכחה ע"י שחזור למודו כראוי. וא"כ אם כוונת התורה ב„פן תשכח גו'“ היא החיוב, שהאדם ידע ויזכור דיני התורה כדי שלא תבוא תקלה על ידו, הו"ל להכתוב להו"ר ב"פן תשכח גו'“ (פנולת) היר בסגנון דעשי, לצוות על (פנולת) האדם, דהיינו חזרת דברי תורה (כדי שהאדם יזכור תמיד כל דיני התורה), ולא (רק) להזהיר על השכחה (ב"פן תשכח גו'“).

(44) על המשנה אבות שם.

(44*) להעיר ממגן אבות להתשב"ץ אבות שם.

(45) הל' ת"ת שם ס"ד.

(46) ראה ל' אדה"ז שנעתק לעיל (הערה 8).

ויומתק ע"פ מש"כ (להלן בהל' ת"ת שם⁴⁹, ע"ד מי "שהוא בקי היטב בכל לימודו המביא לידי מעשה" ש, יוכל לקבוע לו בכל יום שעה קטנה ללימוד אחר .. נכון הדבר .. לקבוע לימודו ..) ללימוד פעם אחת כסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי כו' (וממשיך) ואף שישכח הכל הרי לעתיד לבוא יזכירוהו כל לימודו ששכח מחמת אנסו שאי אפשר לו לחזור כ"כ שלא ישכח לימוד זה .. וגם עתה .. אין שכחה לפני כסא כבודך⁵⁰ שהוא למעלה מהכסא כו" – הרי מפורש שהשוכח מחמת אונסו, הרי לא זו בלבד שאין כאן העונש, אלא עוד זאת, שאין בזה גם האיסור דשכחת התורה, כי הוא ע"ד שינוי החוזר בודאי לבריתו שאינו קונה⁵¹ ונקנה בהאדם, כי הדברי תורה שלמד ונשכחו ממנו,

שוכח מחמת אונסו, מביא אדה"ז דוגמא "כגון שטרוד הרבה בפרנסתו והעתים שקובע לו אין מספיקים לו לחזור כו", דלכאורה: מקורו של אדה"ז הוא בפרש"י (ברכות ה, ב ד"ה מחמת אונסו), אלא שוה"י הדוגמא השני בפרש"י, והדוגמא הראשונה בפרש"י היא "כגון שחלה" (וברבינו יונה לאבות שם: אם שכחה ע"י הזקנה או ע"י אונס אחר רחמנא פטרי) – ואין אדה"ז מביא דוגמא זו.

וע"פ הנ"ל י"ל, דכאשר שכח ד"ת מחמת חולי וכיו"ב, הרי האונס הוא בעצם האיסור, שכחת התורה, ולכן ה"ז בכלל אונס רחמנא פטרי דכל התורה כולה (וא"צ מיעוט מיוחד);

משא"כ כשטרוד הרבה בפרנסתו והעתים שקורב לו אין מספיקין לו לחזור על לימודו שלמד קודם שהי' טרוד, הרי האונס הוא רק בחזרת ד"ת, הגורמת שלא יבוא לידי (איסור) שכחה (אבל לא בעצם השכחת ד"ת ע"י מצב הבא ממאליו וממילא), ולכן כאן הוי קס"ד דגם כשהעדר החזרה הוי לאונסו מ"מ הוא בגדר הלאו, והמיעוט ד"רק קמ"ל דאינו בגדר שכחת התורה, ככפנים.

(49) פ"ב ס"י.

(50) ברכות לב, ב.

(51) סוכה לה, ב. ב"ק צג, ב. צו, ב.

ומזה למדין, ששכחת התורה עצמה (גם לולא התקלה שיכולה לבוא עי"ז) הוא ענין שהתורה הזהירה עליו.

ו. ובזה יובן הטעם שיש צורך בלימוד מיוחד שהשוכח מחמת אונסו אינו עובר בלאו (ואינו מתחייב בנפשו) – אף שבכל התורה כולה אונס רחמנא פטרי:

ב' אופנים (פרטים) בגדר פטור דאונס⁴⁷: (א) אף שמעשה העבירה נחשב כמעשה האדם מ"מ אי אפשר לחייבו (עונש וכיו"ב) על דבר שנעשה בעל כרחו. (ב) מכיון שנעשה בע"כ לא יחשב עבירה (שענינה – שטובר העושה על רצון וציווי השם).

והנה זה שמעשה באונס לא יחשב עבירה הוי רק כשהעבירה היא בפעולה של איסור שנעשית שלא לרצונו. אבל שכחת ד"ת ואיסורה – אין זה איסור בנוגע לפעולה, אלא בנוגע למצב של שכחה שבא ממאליו וממילא (ועשיית האדם היא לשלול מצב זה ע"י חזרה), ולפיכך^{47*} סד"א שגם כשהשכחה היא מחמת אונס הנה אף שפטור (כאופן הא' הנ"ל) מ"מ הוי בגדר "עובר בלאו", חיוב ועונש אין כאן, אבל מצב של שכחה יש כאן.

וזהו החידוש בלימוד ומיעוט המיוחד למעט אונס דשכחה, שאין כאן שכחת התורה, כלומר: האזהרה להאדם על שכחת ד"ת לא חלה מלכתחילה אלא כשעושה ברצונו, אבל כשהוא מחמת אונס לא שייך בזה ציווי ולא, כלל, גם לא לאו דשכחת דברי תורה⁴⁸.

(47) ראה בית האוצר מערכת א' כלל כד. ועוד.

(47*) ראה בית האוצר שם ד"ה והנה גם אם נאמר (מג, סע"א).

(48) ובזה יומתק זה שבהל' ת"ת שם (ס"ו), בדין

אדרבה, זו היא הכנה והכשרה לאופן עליון יותר בלימוד התורה.

ויתירה מזו – התועלת בלימוד והשגת תלמוד ירושלמי אינה רק באופן הלימוד בכלל, אלא זה נוגע לענין זכרון דברי תורה גופא.

כי הנה מהחילוקים בין אופן הלימוד בתלמוד בבלי ואופן הלימוד בתלמוד ירושלמי הוא⁵⁴: תלמוד בבלי נקרא⁵⁵ „במחשכים“ הושבני, שבערך לירושלמי „מי ה“ „חושך“, וירושלמי הוא „אור“, ו„אין תורה כתורת ארץ ישראל“⁵⁷. וכמו ההפרש ביניהם בפשטות, שבבבלי יש ריבוי שקו"ט עד שמגיעים למסקנא, משא"כ בירושלמי שאין שקו"ט או שיש רק מעט שקו"ט, וה"ז כאדם הנמצא במ"קום מואר שהכל גלוי לפניו ומוצא תיכף מבוקשו.

ומובן בפשטות, שריבוי השקו"ט מקשה על הזכרון, משא"כ כאשר הכל גלוי וברור, קל יותר לזכור כל פרטי הענין.

ונמצא, דזה גופא שר' זירא צם מאה תעניתא דלשתכח מיני' גמרא בבליאה כי היכי דלא נטרדי' (ויוכל ללמוד תלמוד ירושלמי) גרם⁵⁸ שהתורה תשמוד בזכרונה ביתר שאת ויתר עז.

(54) ראה שערי אורה וסה"מ תש"ח שנשמנו בשוה"ג הב' להערה 25. ועוד.

(55) סנהדרין כד, א.

(56) איכה ג, ו.

(57) ב"ר פט"ז, ד.

(58) להעיר מביאור אדה"ז ב„חינוך קטן“ (בת"ניא) בענין „שבע יפול צדיק וקם“ (משלי כד, טז). וראה גם לקו"ש ח"כ ע' 168 ואילך. וש"נ. וראה בנדר"ד (שכחת ר"ז תלמוד בבלי) תו"א יתרו טז, ג. מאמרי אדה"מ ויקרא ח"א ע' מז. וש"נ. המשך תרס"ו ע' צב. ובכ"מ.

„לעתיד לבא יזכירוהו“⁵² („וגם עתה“ תורתו שלמד נזכרת למעלה „לפני כסא כבודך“⁵³).

ז. והסברת הדבר יש לומר:

ע"פ הנ"ל שהאיסור הוא עצם המצב דשכחת ד"ת, יש לומר, שגם לדעת אדה"ז, טעם וגדר האיסור של שכחת דברי תורה הוא ע"ד מ"ש בסמ"ג שהוא מפני ש„פורש מן התורה“, אלא שאינה פרישה מן התורה מצד פעולתו, כ"א שזה עצמו ששוכח דברי תורה (אף אם הוא עוסק בד"ת אחרים) ה"ז פרישה מן התורה, שדברי תורה אלה נפרשים ממנו.

וזהו גם הטעם דכאשר שוכח „מחמת אונסו“ אין דברי תורה נשכחים ממנו (כנ"ל משו"ע אדה"ז) – כי שכחת תורה מחמת אונס אינה פרישה שלו מן התורה, כי שוכח מחמת אונסו; שמצד האדם אין כאן כלל פרישה מד"ת, לכן גם מצד התורה כן הוא, שדברי תורה שלמד אין בהם שינוי הקונה ונקנה, כנ"ל.

ח. וע"פ כל הנ"ל יש לבאר מעשה דר' זירא הנ"ל, ש„יתב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבליאה מיני' כי היכא דלא נטרדי“:

מכיון שכל כוונת ר"ז היתה רק בכדי שיוכל ללמוד תלמוד ירושלמי כדבעי (בלי הטרדות דתלמוד בבלי), הרי פשוט שאי"ז בגדר „פורש מן התורה“ –

(52) וי"ל שזה נרמז גם במחז"ל (מנחות שם – צט, סע"א), „לוחות ושברי לוחות מונחים בארון מכאן לת"ח ששכח תלמודו מחמת אונסו שאין נוהגין בו מנהג בזיון“: גם שברי לוחות מונחים בארון (ביחד עם הלוחות), היינו ששייכותם לתורה (ארון) נשארה בשלימות; וכ"ה בת"ח ששכח תלמוד מחמת אונסו.

(53) אבל לכאורה זהו גם במי שמסירים מלבו, כיון שלפני כסא כבודך אין שכחה.

וזוהי ג"כ ההסברה שהשוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו – דלכאורה תמוה⁶², וכי שכחת דבר אחד מד"ת חמורה כ"כ עד שיתחייב בנפשו?! אלא שאין זה בגדר עונש אלא – מסובב מהשכחה. כי ד"ת הם חיי נפשו וכאשר נשכח והוסר ממנו דבר אחד מדברי תורה הוסרו ממנו חיי נפשו אלה, וע"ד מרז"ל מה לי קטלא כולה או קטלי פלגא⁶³ – „מתחייב בנפשו“.

ומזה מובן גם בנוגע לר"ז, דמכיון שכל כוונתו בתעניתי אלו היתה כדי שיוכל להבין כדבעי תלמוד ירושלמי, הרי אין כאן שום פירוד ח"ו מ(דרכי) התורה, כ"א אדרבה, זו היתה הדרך שיוכל ללמוד ולהתאחד עם התורה באופן נעלה יותר, באופן של „אור“.

(משיחות ש"פ תרומה וש"פ ויק"פ תש"נ)

(62) ראה מפרשי המשנה שם.

(63) ב"ק סה, א. ב"מ צה, רע"א. ועוד.

[וע"ד מאמר הגמ'⁵⁹ (שהובא לפני הדין ד"כל המשכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו") – „פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה“, וכמשנ"ת במק"א⁶⁰ שלפעמים דוקא „ביטולה של תורה“ זוהי הדרך להגיע ל„יסודה“, שהתורה תתייחד ותתבסס אצל האדם].

וא"כ פשוט שאין בזה שום איסור של שכחת התורה.

ט. ויש לבאר בעומק יותר:

הטעם שעצם שכחת דברי תורה הו"ע של איסור (ומיד ששוכח ד"ת עובר בלאו) הוא מפני שד"ת הם חיינו ואורך ימינו⁶¹, ועצם הדבר ששוכח ומסלק דבר אחד ממשנתו ה"ז מסלק „חיינו“ מעצמו, ולכן עובר בלאו⁶⁴.

(59) מנחות שם שם, סע"א ואילך.

(60) לקו"ש חכ"ו ע' 250 ובהערה 22 שם (ע"פ פי' הבעש"ט – כתר שם טוב סל"ד).

(61) להעיר שהם בדוגמת מקום חיות הדגים לדגים (ברכות סא, ב). ועוד הדגים נבראו מן המים (חולין כז, ב).

